

KONDYCJA SPORTU W KONTEKŚCIE PROCESU GLOBALIZACJI

Wiek XX jest nazywany „wiekiem sportu”, a aktualność i oddziaływanie tego ostatniego nie zmniejszyły się również w XXI stuleciu. Jest to zarazem okres narastającej wieloaspektowej globalizacji: informacyjno-medialnej, komunikacyjnej, ekonomicznej, politycznej, ekologicznej i kulturowo-cywilizacyjnej¹. Następuje integracja regionów, krajów i państw, a nawet całych kontynentów; wzajemne ich uzależnienie, przekraczanie granic i różnorodnych barier, zmniejszanie się dystansów terytorialnych, czasowych, kulturalnych i ekonomicznych. Proces globalizacji wywiera istotny wpływ na kondycję współczesnego sportu: sprzyja jego ubogaceniu, potęguje możliwości oddziaływania na społeczności świata, ale stanowi również poważne wyzwania wymagające krytycznej refleksji. Poszczególne sektory globalizacji rzutują na profil kultury fizycznej i sportu.

Globalizacja informacyjno-medialna dysponuje tak wpływowymi środkami społecznego przekazu, jak: radio, telewizja, Internet, telefon, fax. Efektem ich oddziaływania jest znaczące unieważnienie terytorialnych determinantów aktywności sportowej. Krajowe kluby sportowe, zwłaszcza futbolu, często mają skład międzynarodowy. Dotyczy to nie tylko samych sportowców, ale także trenerów, psychologów, fizjologów, lekarzy itd. Media ciągle informują o kolejnych transferach utalentowanych sportowców z jednego kraju do drugiego, dlatego mówi się o ich kupowaniu i sprzedaży. Krajowe reprezentacje poszczególnych dyscyplin sportu profesjonalnego składają się z zawodników, którzy bardzo często grają w zagranicznych klubach sportowych. Innym przejawem unieważnienia terytorialnych determinantów sportu jest istnienie ponadpaństwowych organizacji i klubów sportowych. Jednym z nich jest Formuła 1 skupiająca utalentowanych kierowców samochodowych. Istnieją również inne międzynarodowe federacje czy kluby sportowe, które dominują nad klubami krajowymi, czy

---

¹ L. W. Zachner (1992), *Globalne problemy współczesności. Interpretacje i przykłady*, Lublin; A. Giddens (2000), *Runaway World – How Globalisation is Reshaping our Lives*, New York; Z. Bauman (2000), *Globalizacja*, Warszawa.

nawet nimi kierują². Międzynarodowa Federacja Piłkarska (FIFA) decyduje o miejscach (miastach) imprez sportowych podczas EURO 2012 na Ukrainie i w Polsce. Cywilizację współczesną charakteryzuje wizualizacja, tj. dominacja obrazu nad słowem. Dotyczy to również dziedziny sportu, W globalizacji informacyjno-medialnej dominuje telewizja, która wymusza na imprezach sportowych ich „widowiskowość” Łatwo o nią w tych dyscyplinach sportu, w których dominuje ruch, np. w futbolu, boksie, skokach narciarskich czy lekkoatletyce. Inne typy sportu usiłują również dostosować się do wymogów telewizji, pojawia się w niej np. golf.

Konsekwencją globalizacji na terenie sportu jest przejście od jego homogenizacji do swoistej hybrydyzacji. Polega ona na umiędzynarodowieniu takich sportów, które dotąd były związane z określonym regionem czy krajem świata. Sporty orientalne wywodzące się z Japonii stały się popularne w krajach zachodnich, a inne typy sportu związane z cywilizacją zachodnią przeniknęły do krajów Bliskiego i Dalekiego Wschodu, m.in. golf pierwotnie uprawiany w krajach anglosaskich. Jest to detradycjonalizacja sportów krajowo-rodzimych, ich umiędzynarodowienie. W wyniku takiego procesu sport w poszczególnych krajach staje się bardziej pluralistyczny, dawna jego relatywna jednorodność przekształca się w kulturę fizyczną o profilu hybrydalnym. Sporty orientalne mają swoje zaplecze kulturowo-ideowe oraz religijne, które jest obce kulturze zachodniej, dlatego ich transfer zwykle jest zewnętrzno-rytualny względnie wymaga przyjęcia istotnych elementów kultury Dalekiego Wschodu.

Ekonomiczny sektor globalizacji również silnie oddziałuje na współczesny sport. Początkowo sądzono, że gospodarcza integracja świata doprowadzi do niwelacji drastycznych różnic poziomu życia w poszczególnych regionach i krajach. Okazało się jednak, że proces globalizacji w niewielkim tylko stopniu spełnił powyższe oczekiwania, natomiast w wielu aspektach istniejące różnice nawet pogłębił i utrwalił. Ekonomiczna globalizacja faworyzuje sport zawodowy w krajach bogatych rozwiniętych gospodarczo, działające tam kluby sportowe dysponują nowocześniejszą infrastrukturą sportową, m.in. stadionami, basenami, sprzętem używanym w poszczególnych dyscyplinach sportowych, specjalistyczną odzieżą itp. Innym efektem globalizacji, zwłaszcza ekonomicznej, jest zwiększająca się komercjalizacja sportu. Sportowcy z krajów uboższych przenoszą się do krajów zamożnych, czasem kilkakrotnie zmieniają kraje w poszukiwaniu lepszych zarobków. W ten sposób następuje drenaż talentów sportowych w państwach rozwijających się, tak np. wielu polskich sportowców przeniosło się do Niemiec, Anglii i USA.

Narastająca świadomość ekologiczna wywiera pozytywny wpływ na te dyscypliny sportowe, które realizują się w bezpośrednim kontakcie z przyrodą:

---

2 Por. Z. Krawczyk, J. Kosiewicz, K. Piłat [red.] (1998), *Sport w procesie integracji europejskiej*, Warszawa.

w górach, na terenach zielonych, w rzekach, morzu itp. Natomiast bardziej ambiwalentne jest oddziaływanie na sport globalizacji cywilizacyjno-kulturowej. W sporcie międzynarodowym niepodzielnie dominuje język angielski, dlatego można mówić o globalizacji semantyczno-językowej. Angielski stał się *lingua franca* nie tylko w ekonomii, lecz również w nauce, mediach, kulturze i sporcie. Jest to naturalne i pozytywne zjawisko pod warunkiem, że nie jest równoznaczne z rezygnacją z języka narodowego na terenie własnego kraju.

Nasuwa się pytanie: czy międzynarodowo-globalny profil współczesnego sportu nie jest zagrożeniem dla kultury narodowej i patriotyzmu? Odpowiedź nie jest prosta ani jednoznaczna³. Prototypem współczesnej globalizacji w okresie antyku były panhelleńskie igrzyska olimpijskie, które umacniały patriotyzm obywateli starogreckich niewielkich państw. Nowożytny neoolimpizm zainicjowany przez P. Coubertina swym zasięgiem terytorialno-politycznym obejmował coraz to większą liczbę państw, obecnie w kolejnych igrzyskach olimpijskich uczestniczą niemal wszystkie kraje⁴. Podczas uroczystości inauguracji i zamknięcia igrzysk występują drużyny narodowe pod swymi sztandarami prezentując charakterystyczne dla własnego kraju stroje, tańce czy śpiewy. Ogólnoświatowy ruch olimpijski nie neutralizuje przekonań narodowo-patriotycznych, lecz – chociaż być może tylko formalno-rytualnie – je wzmacnia.

Czy zachodzi analogiczna sytuacja pomiędzy globalizacją a patriotyzmem? W odpowiedzi należy wskazać na różnice dzielące ideologię olimpijską od globalizacji. Ta ostatnia obejmuje wiele dziedzin życia społecznego, natomiast neoolimpizm dotyczy wyłącznie domeny sportu. Globalizacja ekonomiczna, informacyjna czy komunikacyjna eksponuje bardziej rolę regionów i ponadpaństwowych struktur aniżeli państw średnich czy małych. W igrzyskach olimpijskich wszystkie kraje są traktowane demokratycznie jako równorzędne. Chociaż globalizacja i neoolimpizm mają zakres ogólnoświatowy, to jednak różnią się istotnie swymi celami, strukturą i charakterem.

Dalej więc pozostaje otwarte pytanie: czy proces globalizacji oddziałuje destruktywnie na przekonania i postawy narodowo-patriotyczne? Sport włącza człowieka w różne kręgi życia społecznego, między innymi w społeczność narodu-ojczyzny⁵. Jedną z podstawowych funkcji edukacyjnych aktywności sportowej jest wychowanie patriotyczne. Globalizacja w wielu swych płaszczyznach posiada liczne punkty stykowe ze sportem, pośrednio więc oddziałuje również na świadomość etniczno-narodową. Integracja krajów i państw w skali konty-

---

3 L. Dyczewski (2002), Procesy globalizacji a kultury narodowe i etniczne. W: Tenże, *Trwałość i zmienność kultury polskiej*, Lublin, ss. 217-238.

4 Por. J. A. Szczepański (1980), *Od olimpii do olimpiad*, Kraków; J. Lipiec (1999), *Filozofia olimpizmu*, Warszawa.

5 S. Kowalczyk (2007), Aksjologiczno-ideowa kompatybilność sportu i patriotyzmu. W: J. Nowocien [red.] *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Wychowanie patriotyczne przez sport*, t. I, Warszawa, ss. 66-72.

mentów i całego globu istotnie ogranicza ich suwerenność polityczną i ekonomiczno-gospodarczą, lecz nie odbiera im prawa do własnego hymnu narodowego, godła i flagi. Lokalne czy ogólnonarodowe kluby sportowe, jeżeli mają znaczące osiągnięcia w skali międzynarodowej, są przedmiotem patriotycznej dumy kibicujących im rodaków. Globalizacja zaciera granice polityczno-państwowe i różnice kulturowo-etniczne, a także sprzyja procesom migracji w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia. Wybitni sportowcy, podobnie jak dawniej niektórzy arystokraci, a obecnie artyści, uczeni czy wysoko kwalifikowani fachowcy, stają się nomadami wędrującymi po wielu krajach świata. Ich „ojczyzną” jest kontynent (Europa, Azja, Ameryka) czy cały świat. Niektórzy z dumą ogłaszają, że są kosmopolitami. Nie zawsze tak się dzieje w społeczności sportowców, gdyż niektórzy z nich odkrywają ojczyste korzenie swych dziadków czy rodziców. Konkludując można zaryzykować tezę, że integracja europejska i proces globalizacji nie oznaczają depatriotyzacji, tj. wygaszenia świadomości narodowej i patriotyzmu, chociaż ten ostatni częściej posiada charakter obywatelsko-polityczny, a nie etniczno-narodowy, względnie jest redukowany do zachowań zewnętrzno-rytualnych, a czasem przybiera formy graniczące z chuligaństwem podczas zagranicznych wojaży sportowych fanów.

Współczesny trend globalizacji zawiera elementy sprzyjające aktywności sportowej i turystycznej, lecz jest również wyzwaniem dla humanistycznie pojmowanego sportu. Poważnym mankamentem jest fakt, że ekonomiczna integracja państw w praktyce bardziej preferuje sport profesjonalno-wyczynowy aniżeli sport młodzieżowy, rekreacyjny i rehabilitacyjny. Największe pieniądze są przeznaczane na znane kluby sportowe. Efektem globalizacji jest narastanie ekonomicznych dysproporcji pomiędzy elitarną grupą wybitnych, najbardziej znanych i dysponujących nieraz wielkimi fortunami idoli sportowych a większością innych sportowców. Społeczny charakter aktywności sportowej implikuje fakt rywalizacji uczestniczących w niej ludzi. Obecnie sport profesjonalno-wyczynowy jest „napędzany” pragnieniem prestiżu, sławy i wysokich zarobków, dlatego naturalna rywalizacja przemienia się w bezpardonową walkę o zwycięstwo, w której dopuszczalne są taktyczne faule i silne uderzenia w przeciwnika nie wykluczające uszkodzenia jego ciała. Inne niebezpieczeństwa w zakresie aktywności sportowej związane z globalizacją to: merkantylizm, stosowanie dopingu, klimat korporeizmu skłaniający do przesadnego eksponowania roli ciała przy pomijaniu sfery psychiczno-umysłowej, koncentracja na estetycznym aspekcie sportu połączona z ignorowaniem etycznych wartości i norm⁶. Tego typu deformacje od dawna były obecne w sporcie, lecz transformacje związane z globalizacją sprzyjają im i upowszechniają je. Mass media poszukując sensacji koncentrują się na życiu osobistym gwiazd sportowych, które nie zawsze jest wzorowe. Transmisje radiowo-telewizyjne

---

6 S. Kowalczyk (2002), *Elementy filozofii i teologii sportu*, Lublin, ss. 119-152.

międzynarodowych imprez sportowych ukazują żywiołową emocjonalność kibiców, często także ich chuligańskie zachowanie, a nawet wandalizm. To wszystko dociera do milionów słuchaczy i telewidzów, co kontrastuje z humanistyczno-edukacyjną funkcją sportu. Globalizacja cywilizacyjno-kulturowa umożliwia z jednej strony upowszechnianie wiedzy, nauki i sztuki, z drugiej jednak sprzyja homogenizacji kultury – również kultury fizycznej. Zaciera się różnorodność sportów związanych z poszczególnymi krajami czy regionami świata, co zubaża kulturę sportową. Suwerenność każdego kraju i narodu potwierdza jego kultura. Globalizacja medialna preferuje dyscypliny sportowe o charakterze widowiskowo-ludycznym, marginalizuje natomiast sporty o profilu etniczno-narodowym. Wyjątkowy status mają sporty proweniencji anglosaskiej lub orientalno-japońskiej.

W zakończeniu można sformułować finalne refleksje dotyczące sportu w warunkach współczesnej globalizacji. Podstawą tej ostatniej jest integracja świata: ekonomiczna, komunikacyjna, informacyjno-medialna, polityczna i cywilizacyjna. Trwała oraz respektująca sprawiedliwość integracja ludzi i narodów wymaga jednak uwzględnienia także „parametru zewnętrznego”, o którym mówił papież Jan Paweł II, tj. akceptacji elementarnych norm etycznych⁷ Sport w sposób naturalny łączy ludzi, ale całkowicie zneutralizowany aksjologicznie może ich także dzielić oraz wewnętrznie niszczyć. Kultura fizyczna nie jest „samotną wyspą” izolowaną od innych sektorów ludzkiej osoby. Jeżeli sport ma być czynem ludzkim, a nie czynem człowieka – biologicznego automatu, to nie może abstrahować od etycznych kryteriów i dylematów. Sport młodzieżowy w epoce globalizacji dalej powinien pełnić rolę edukacyjno-formacyjną. Sport rekreacyjny jest formą rozrywki, która nie jest zwolnieniem z używania i poczucia odpowiedzialności za swe działania. Globalizm eksponuje i preferuje sport zawodowo-wyczynowy, który dla zawodników jest wyczerpującą pracą uprawiającą do godziwego zarobku. Każda praca wymaga jednak respektowania zasad moralnych, dotyczy to również sportu profesjonalnego. Deformacje towarzyszące współczesnemu sportowi, potęgowane często w sytuacji wielopłaszczyznowej globalizacji, wymagają zdecydowanego przeciwdziałania wszystkich: samych sportowców, trenerów, sponsorów, ekip towarzyszących, pracowników środków społecznego przekazu, nauczycieli i milionów kibiców. Właściwą podstawą humanizacji sportu może być jedynie integralna koncepcja człowieka oparta na antropologii personalizmu, będącej fundamentem dla aksjologii i etyki takiej kultury fizycznej – w tym sportu, która rozwija ciało i ducha ludzkiej osoby. Sport, somatycznie i psychicznie niszczący człowieka, staje się gladiatorstwem tracącym prawo do określania go mianem kultury fizycznej.

---

⁷ Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis* 29.